Geschiedenis van ons verenigingsgebouw Haven 7

Haven 7 is een adres, maar voor veel mannenkoorleden is het een begrip.
Het is eigenlijk een zelfstandig naamwoord, "havenzeven" en wordt als zodanig ook door de leden gebruikt. Wij zingen in havenzeven of wij hebben een gevelconcert in havenzeven, de bestuursvergaderingen vinden plaats in havenzeven.

Als vereniging zijn wij trots op dit bezit het is een groot goed. Op sommige momenten ook een blok aan het been, als er weer eens grootonderhoud moet worden gepleegd. Het is al sinds 1906 ons eigendom maar hoe zijn we er eigenlijk aangekomen en wat is de geschiedenis van dit onder monumentenzorg, nu *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*, vallende gebouw.
Het is een oud gebouw en sommige delen zijn heel oud.
Om hiervan de geschiedenis te beschrijven beginnen we daarom bij het begin, met de plaats waar het staat. Op een perceel tussen de Visserstraat en de Haven.

In de eerste helft van de twaalfde eeuw moet bij een rivierovergang in het Markdal op een wat hoger gelegen zandrug de nederzetting Breda zijn ontstaan. Die rivierovergang op deze plaats in het Markdal was niet toevallig, maar had alles te maken met een landweg tussen Bergen op Zoom en 's-Hertogenbosch. Bij die rivierovergang bouwden de Heren van Breda een versterking ter controle en als machtscentrum. Bij dit kasteel ontstond een dorp van boeren en vissers aan de rivier de Mark. De vroegste archeologische bewoningssporen die aan de Mark tussen de Vismarkt en de Tolbrug zijn aangetroffen, dateren van rond 1175. Deze huizen maakten deel uit van een kleine agrarische nederzetting. Wat in de twaalfde eeuw begon als een kleine nederzetting nabij een kasteel met een tol, groeide in honderdvijftig jaar uit tot een volwaardige stedelijke nederzetting met een omwalling, een hof, een kerk, een kapittel en allerlei vrijheden.

De Visserstraat, de straat aan de achterkant van ons gebouw, werd aangelegd tussen 1311 en 1321. Uit archeologisch onderzoek blijkt dat de gehele oostoever van de Mark tussen Tolbrug en Vismarkt al in de dertiende eeuw werd opgehoogd om deze geschikt te maken voor bewoning. Tussen 1350 en 1410 is door Jan van Polanen, de Heer van Breda, een stadsmuur opgetrokken. De Haven is in die tijd nog een onderdeel van de stadsgracht. De aan de Visserstraat gelegen panden komen met hun erven bijna tot aan de stadsvesten, daarvan slechts gescheiden door een smalle doorgang die dan ook **"achter de vesten"** wordt genoemd. Deze naam komt voor het eerst voor in 1504 in het archief van het Begijnhof. En daar is de Haven als straat haar geschiedenis, zeer bescheiden, begonnen namelijk als **een steeg aan de binnenzijde van de stadsmuur**. Nadat de stadsmuren waren gesloopt werd buiten de oude stadsmuur een kade gemetseld, die in 1563 gereedkwam. Daardoor ontstond een brede straat voor de huizen.
Na het dempen van "De Haven" in 1965 werd hij in het begin van de 21e eeuw weer uitgegraven en in 2007 opnieuw geopend. In het straatwerk van de Haven is de loop van de oorspronkelijke kade gemarkeerd door kleine blauwe lampjes.

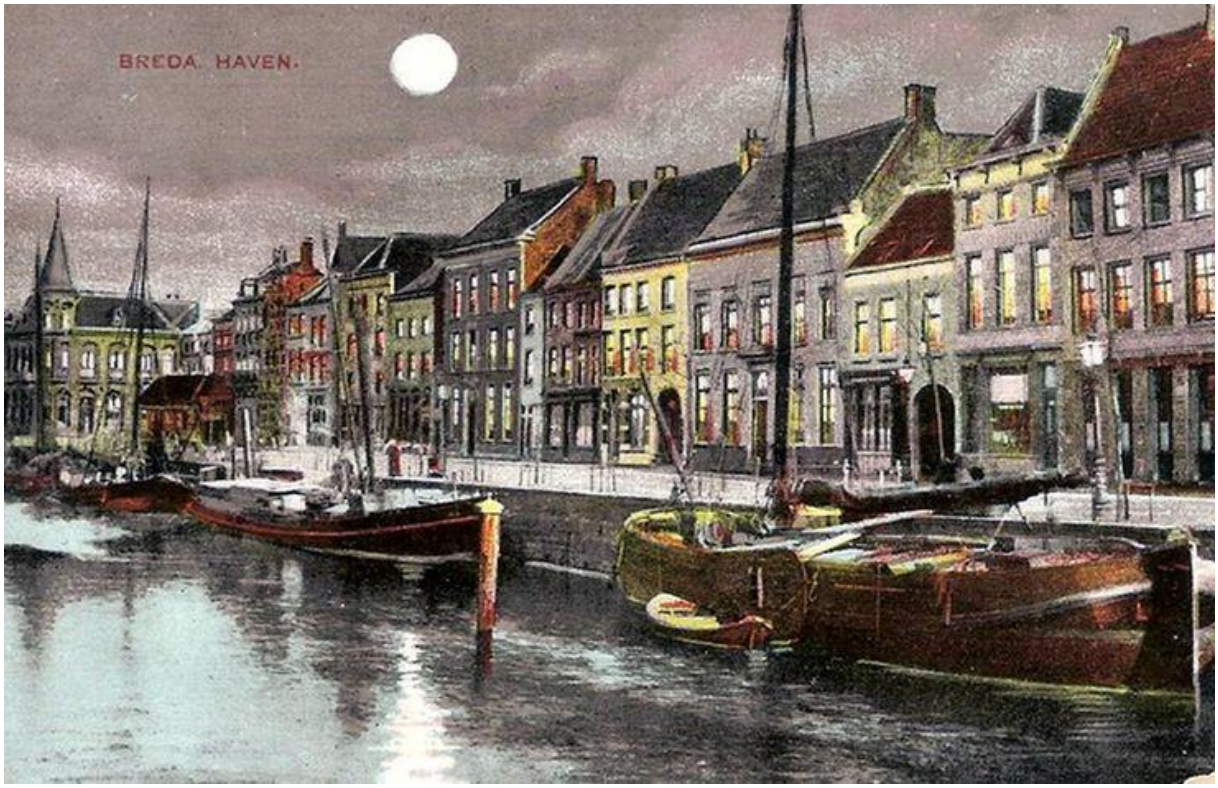

De straatnaam paste zich in de loop van de tijd aan. De historicus Jac. van Hooydonk heeft veel materiaal verzameld over de huizen in het middeleeuwse Breda. Volgens hem komt de straatnaam ‘Nyeuwe Kaeye’ of Nieuwe Kaai al voor het eerst voor in 1566. Deze straatnaam wordt nog genoemd in 1577, maar al in 1572 slijt de straatnaam af tot ‘Kaeye’ of Kaai. In1644 wordt hij aangeduid als Havecant. In 1744 wordt gesproken over de Haven of Oude Kaaij. In 1812 vermelden de straatnaambordjes de naam Haven. Sinds die tijd is dit de enige gebruikte naam.

De Visserstraat was aan het einde van de veertiende eeuw een straat waar de wereldlijke en geestelijke elite van Breda woonden. Uit de belastinggegevens blijkt dat de Visserstraat in 1558 behoorde tot de hoogst aangeslagen woonlocaties in Breda. Die status kwam tot uiting in de woonhuizen die gedurende de vijftiende eeuw meer en meer in steen werden gebouwd. Het was de bloeitijd van Breda, dat uitgroeide tot de residentie van de Nassaus. Nadat de veertiende-eeuwse stadsmuur in 1531 werd gesloopt kon ook de achterkant van de westzijde van de Visserstraat worden bebouwd. Op de erven van de grote huizen, die toen tot aan de Mark liepen, bevonden zich boomgaarden, bleekvelden en moestuinen.
Vanaf het tweede kwart van de zestiende eeuw werden er steeds meer achterhuisjes en *cameren* gebouwd. Het duurde echter tot 1553 voordat er een havenkade of Kaey werd aangelegd.

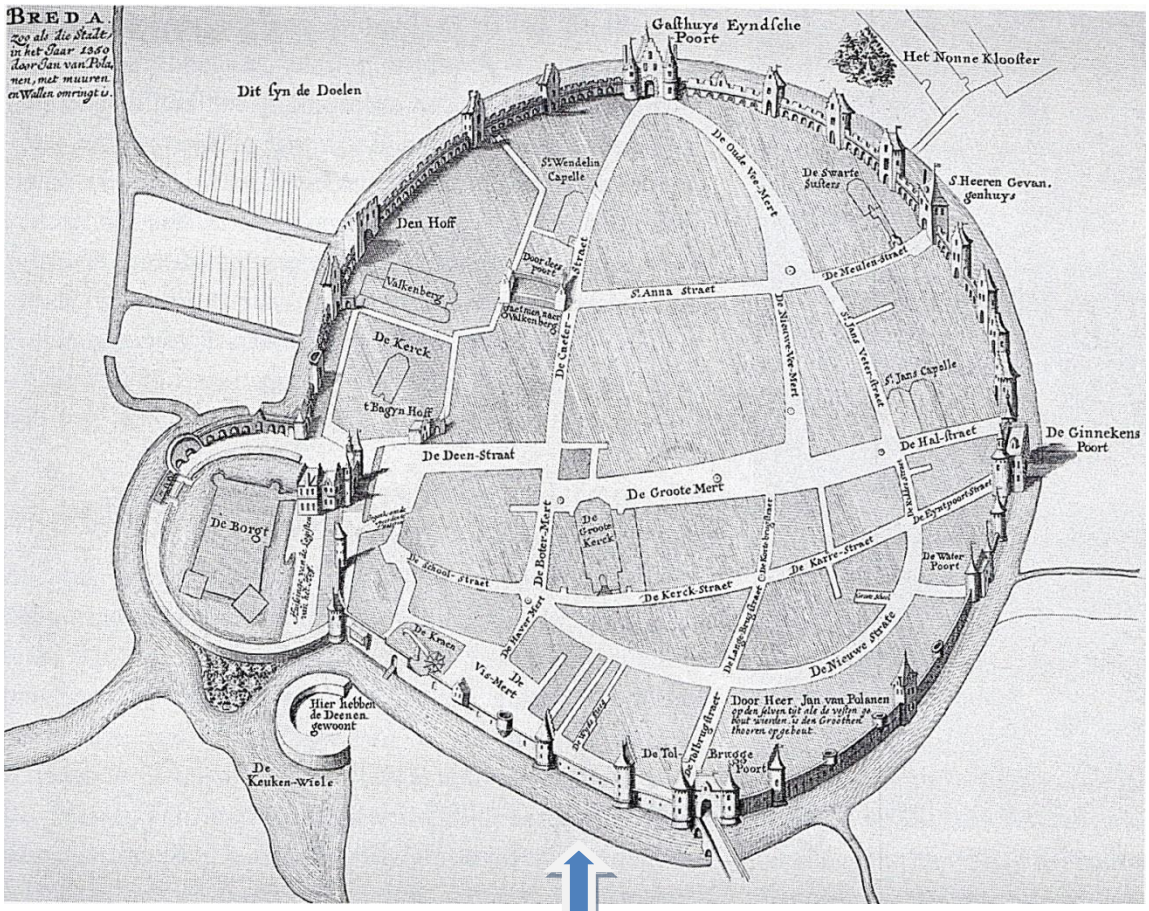

Gravure van Immink uit 1744 met *"Breda zoo als die stadt in het jaar 1350 door Jan van Polanen met wallen omringt is"*. Deze gravure werd afgebeeld in het geschiedkundig werk van Thomas Ernst van Goor. De pijl wijst naar de plaats tussen de torens, waar later ons verenigingsgebouw "havenzeven" is gebouwd.

De geschiedenis van ons pand "havenzeven" is onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis van Visserstraat 7. Dat blijkt vooral uit het archeologisch onderzoek wat gedurende de periode augustus - november 1992 is uitgevoerd door de afdeling archeologie van de gemeente Breda achter ons pand Haven7. Dat onderzoek werd mogelijk doordat in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw in de Visserstraat, in een aantal aangrenzende panden, horecabedrijven werden gesticht die kort daarop zijn afgebrand. Op het braakliggende terrein wat daardoor ontstond heeft de archeologische dienst haar onderzoek verricht.

Het werd al snel duidelijk dat het voormalige pand Visserstraat 7 een zeer complexe bouwgeschiedenis heeft gekend, waarvan de resten teruggaan tot in de vroege vijftiende eeuw. De vroegste stenen bebouwing bestond uit 2 langgerekte woonhuizen, gescheiden door een steeg of druipstrook. Funderings- en vloerrestanten in de vorm van lemen vloeren van deze twee gebouwen lopen nu nog onder de huidige achtergevel van "havenzeven" in westelijke richting door. (zie onderstaande afbeelding)

_____"*havenzeven*"_____

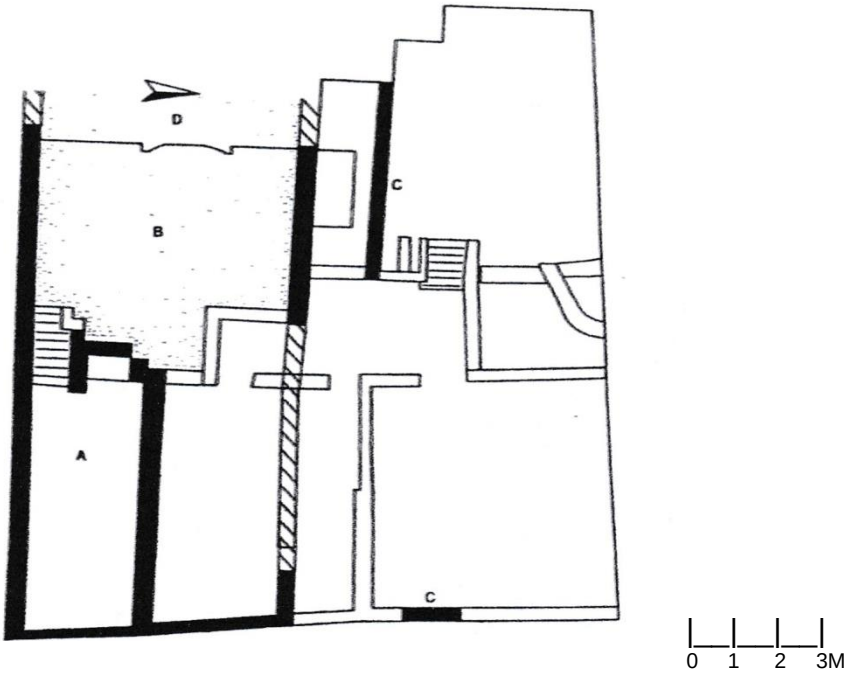

Visserstraat 7

Tekening van de opgegraven resten van het vroeg 15e eeuwse huis Visserstraat 7.
A) middeleeuwse kelder, B) oude lemen vloer, C) restanten van het woonhuis
D) huidige achtergevel van het gebouw Haven 7. Funderings- en vloerrestanten in de vorm van lemen vloeren lopen nu nog onder de huidige achtergevel van "havenzeven" in westelijke richting door.

De achtergevel van ons gebouw maakte dus deel uit van het pand Visserstraat 7. Een deel van ons gebouw heeft tot het midden van de 19e eeuw één geheel gevormd met dit pand. In de achtergevel zijn een aantal doorgangen dicht gemetseld. Dat was nog goed te zien vóór de renovatie van die gevel in 1993.
(Zie afbeelding hieronder)

Achtergevel "havenzeven" vóór de renovatie van 1993. waarin de dichtgemetselde doorgangen te zien zijn.

In het verslag van de opgravingsresultaten staat vermeld dat de achtergevel van "havenzeven" kort na 1490 (de stadsbrand) is opgetrokken waarbij tevens een haard is gebouwd. De restanten daarvan en van een plavuizen vloer zijn daar aangetroffen. De vloer is van een ouderdom die zeldzaam is voor Breda. In de zestiende eeuw verandert de situatie grondig. Er wordt een nieuw huis gebouwd op de oude fundatie en er worden kelders gegraven. Gedurende de achttiende en begin negentiende eeuw vinden er opnieuw een aantal ingrijpende wijzigingen plaats.

Bij de speurtocht naar de bouwgeschiedenis van Visserstraat 7 is duidelijk geworden dat een deel van "havenzeven", tot het midden van de negentiende eeuw, één geheel heeft gevormd met Visserstraat 7. In eerste instantie werd er een kunstmatige scheiding aangebracht door een aantal doorgangen in het huis dicht te metselen. (zie de foto van de achtergevel hierboven) In tweede instantie wordt er nieuwbouw tegen het oorspronkelijke achterhuis aangeplakt. Dit houdt in dat de oostelijke helft van "havenzeven" nog restanten bevat van het originele pand Visserstraat 7. Daarnaast is een van oorsprong losstaand achterhuis, behorend bij Visserstraat 7, vermoedelijk nog zichtbaar in de noordelijke helft van "havenzeven".
Het huis Visserstraat 7 heeft in de loop van de geschiedenis vele eigenaren en bewoners gehad die het stap voor stap hebben uitgebreid richting de Haven.
Na het overlijden van Mr. Gerardus Ignatius van Dunge, eigenaar van Visserstraat 7, worden zijn nagelaten bezittingen op 26 mei 1723 verdeeld onder zijn kinderen Franciscus en Anna Ida. Deze laatste is getrouwd met de advocaat Petrus Gerardus Montens, wiens voorvaderen eeuwenlang het pand Visserstraat 5 hun eigendom mochten noemen. Dochter Anna Ida en haar man krijgen **Visserstraat 7 - Haven 7** toebedeeld en worden nu de bewoners. Gedurende de achttiende eeuw is ons pand dus in handen van advocaten en rentmeesters.
In 1805 verwerft Pieter Alexander Wouters *"een zeer logeable, hegte, sterke en wel doortimmerde huizinge, koetshuis, hof ende erve"* in eigendom. Tot aan zijn dood in 1851 bewoont hij het pand aan de achterzijde, waarvan zich de opslagruimten voor zijn handelsgoederen bevinden, als mede het koetshuis annex stal. Als zijn drie kinderen in dat jaar overgaan tot de verdeling van de erfenis valt het pand definitief in twee delen uiteen. Van de kelders tot aan de zolders worden nu alle verbindingen dichtgemetseld. (Zie bovenstaande foto)
Na de erf deling wordt Adriana Dijmphina, een dochter van de overledene, eigenaresse van wat nu, in overigens sterk gewijzigde vorm, "havenzeven" is.
Al snel wordt het verkocht en volgen er verbouwingen door verschillende eigenaren.

In 1875 wordt het voor ƒ 6.000,= verkocht aan De Katholieke Kring, een sociëteit voor katholieke ondernemers. Van meet af aan staat vast dat het pand in de bestaande vorm niet aan de eisen van de kopers voldoet. Zo is men binnen de vereniging van mening *"dat een flinke bier- en wijnkelder tot een der eerste behoeften van het nieuw op te rigten gebouw des Katholieken Krings behoort"*. En dus wordt door een aannemer voor ƒ 2874,= in deze behoefte voorzien. ***Gelijkertijd gaat ruim de helft van het bestaande eeuwenoude pand tegen de vlakte.***
Monumentenzorg is nog een onbekend begrip. Op de vrijgekomen ruimte, waar een deel van het erf wordt bijgetrokken, verrijst een ruime zaal naar de *"eisen des tijds"*. Je mag er dus van uitgaan dat de voorgevel van ons gebouw dateert van 1875. Vanuit het nieuwe gebouw kan zich het notabele sociëteitsleven voluit ontplooien. Maar in het begin van de twintigste eeuw werd de ruimte voor deze sociëteit te klein en betrokken zij een riant pand aan de Reigerstraat.

De heer Franciscus Augustinus Maria Josephus Smits (1875 - 1942) voorzitter (1902 - 1930) van het Breda's Mannenkoor, kocht het gebouw voor "zijn" koor, op 3 september 1906 vanwege een faillissement van de toenmalige eigenaar een zekere Heer Herscheidt d.m.v. “loven, bieden en mijnen”, de voorzitter zelf was daarbij niet aanwezig, hij liet e.e.a. over aan ene architect Van Bilzen die verklaarde *zich het recht voor te behouden om binnen 24 uur zijn meester te noemen.* De koopsom bedroeg ƒ 5670,=.

Jan Willemsen onze oud-secretaris en tevens directiesecretaris van de brouwerij schrijft daar later het volgende over:
Op de achtergrond van deze transactie stond de Bierbrouwerij De Drie Hoefijzers, waarvan de heer F. Smits directeur was. Onder architectuur van de brouwerij werd het gebouw aangepast voor een mannenkoor. Dat betekende: een akoestisch goede zangzaal met tapgelegenheid voor driehoefijzers bier en met plasgelegenheid. Het mannenkoor had toen zo'n 180 werkende leden. De lening van de brouwerij is nooit helemaal correct afgelost. ***Reeds in de dertiger jaren kwam onze voorzitter op het lumineuze idee de zaal te verhuren als dansschool.*** *Een sport die sterk in opkomst was, alhoewel de Bisschop en de katholieke overheid dit met lede ogen aanzagen. Maar ..... enkele goede donaties in het kerkezakje van de Havenkerk en het opluisteren van de kerkdiensten door BM deden zogezegd wonderen. De zaal was nu ook op andere avonden in gebruik en bracht tegelijkertijd vaste inkomsten voor de kas binnen. Een goede combinatie die tot op vandaag nog steeds goed werkt. Na 1945 werd de zaak nog eens grondig gemoderniseerd en vernieuwd met gelden die het koor leende van de bierbrouwerij. Nieuwe verlichting, nieuwe bar, nieuwe vloer, opschilderen enzovoort. Ook deze lening is maar ten dele correct terugbetaald. In 1962 moest de (dans)vloer geheel worden vernieuwd en het dak boven de zaal werd verbeterd. Met een hypotheek ditmaal van het koor, omdat de brouwerij intussen zo groot was geworden dat nieuwe onaflosbare leningen moeilijk werden. Daarmee was het koor ook geheel en alleen eigenaar van het pand.*

Op de foto hiernaast is goed te zien dat "havenzeven" historisch gezien uit twee delen bestaat. Links, het smalle deel, waarin onze bibliotheek en vergaderruimte met daarboven de zolder zich bevinden, is het oudste deel en lijkt nog origineel. Waarschijnlijk was dit oorspronkelijk het achterhuis van Visserstraat 7 en gebouwd in de 18e begin 19e eeuw. Rechts zie je onze zaal met zowel restaurant als repetitieruimte, gebouwd in of kort na 1875. Volgens de afdeling "erfgoed" van de gemeente Breda heeft de voorgevel een aantal stijlkenmerken die als neoclassicistisch zijn te duiden. Probleem is dat de kenmerken aan deze gevel niet heel uitgesproken zijn en ook voorkomen bij andere (klassieke) stijlen voor, tijdens en na de negentiende eeuw.

(foto Hans Slockers)

In een bouwhistorisch onderzoek, uitgevoerd in 2003, door bouwhistorici uit Leiden, waarschijnlijk in opdracht van de gemeente Breda, staat:
Groot rechthoekig zaalgebouw met zolder onder een schilddak uit de tweede helft van de 19de eeuw. Monumentale lijstgevel aan de zijde van een binnenplaats die via een poort verbonden is met de Haven. Aan de linkerzijde een ouder bijgebouw op onregelmatige plattegrond met twee bouwlagen en zolder met borstwering onder een afgewolfd zadeldak; mogelijk uit het einde van de 18de eeuw.

Over de voorgevel wordt het volgende vastgesteld:
Monumentale gepleisterde lijstgevel met middenrisaliet en hoeklisenen. Op de begane grond drie deurpartijen met getoogde bovendorpels naar binnen draaiende dubbele deuren en bovenlichten boven kalf; daarboven in het midden een vierkant venster en links en rechts twee ronde vensters. Gevellijst en hout met ter plaatse van de risaliet twee consoles.

Ons gehele pand krijgt de volgende waardering:
Voorgevel:
Ondanks latere wijzigingen bleef het oorspronkelijk karakter grotendeels behouden. De gevel heeft een positieve monumentwaarde.
Achtergevel
Met de achtergevel grenst het pand aan de bebouwing aan de zijde van de Visserstraat.
Kapconstructie
De kapconstructie boven de grote zaal is grotendeels oorspronkelijk. Bijzonder is dat de spanten zijn samengesteld uit dikke eiken 'planken' die secundair verwerkt zijn (gezaagd uit zware eiken balken).
Interieur
Begane grond
De huidige zaal bevat geen monumentale onderdelen. Alleen de afwerking rond de vensters in de gevel.

Ons pand is op 16 maart 1966 opgenomen in het Rijksmonumentenregister. Op de vraag op welke gronden en volgens welke criteria heeft die toeschrijving plaatsgevonden heb ik bij Cultureel Erfgoed, voorheen Monumentenzorg, geen antwoord gekregen. Bij de omschrijving in het register staat: Pand achter een gevel en onder een dak met Haven 8. Gecemente lijstgevel. Op de vraag of er nog documenten bestaan die dat toelichten werd geantwoord:
"*Zo'n toeschrijving (omschrijving) kan behoorlijk uitgebreid zijn maar ook zeer summier. Bij genoemd pand is dit laatste het geval".*

De toelichting van de afdeling erfgoed van de Gemeente Breda is iets duidelijker:
De redengevende omschrijving "Pand achter een gevel en onder een dak met nr. 8. Gecemente lijstgevel" is zoals alle redengevende omschrijvingen uit die periode vrij beknopt, cryptisch en minstens zo vaak niet helemaal correct omdat men de situatie ter plaatste niet goed kende. Ik zou er dan ook niet te veel waarde aan hechten. Waarschijnlijk is wordt met deze aanduiding bedoeld dat Haven 7 op het achterterrein van 8 ligt. Gecemente lijstgevel slaat op de gevelafwerking. Dat kon stuc of cement zijn.

Het blijft dus onduidelijk of de toeschrijving in het Rijksmonumentenregister betrekking heeft op alles wat onder het adres Haven 7 valt of alleen op de poort die, **onder één dak** deel uitmaakt van nummer 8. Er zijn geen documenten te vinden waarin de toeschrijving in het register wordt toegelicht.

Op nevenstaande foto uit 2011 is te zien wat in het Rijksmonumentenregister bedoeld wordt met **"onder één dak met nummer 8".**

Foto: Simon Keep

Na 1966 zijn er nog diverse werkzaamheden aan het gebouw verricht waarvan de belangrijkste zijn: het vernieuwen van het dak in 1976, het restaureren van de buitengevel en de renovatie van de zaal in 1985, het renoveren van de achtergevel in 1993 en de aanleg van de verwarmingsinstallatie in 2006.

Zoals eerder vermeld besloot het bestuur in de dertiger jaren van de vorige eeuw de zaal te verhuren als dansschool. Alle huurders daarna hebben op hun beurt interne wijzigingen aangebracht, waardoor de opmerking in het onderzoek van 2003 *"De huidige zaal bevat geen monumentale onderdelen"* een juiste conclusie genoemd kan worden.

De huurders sinds die tijd zijn achtereenvolgens:
Dansschool van Dam
Dansschool van de Ven 1940 - 1951
Dansschool Leo Tiggelman 1951 - 1983
Dansschool Leon Tiggelman 1983 - 1984
Sociëteit voor alleenstaanden 1984 - 1985
Dansschool De Ridder 1985 - 1990
Restaurant "Het Koor" 1990 - 1995
Restaurant "Trattario IL Teatro" 1995 - 2005
Tapas-restaurant "El Mundo" 2005 - 2017
Restaurant El Patio 2017 - 2020
Restaurant "La Perla Escondida" (De Verborgen Parel) 2020 - heden

In het bovenstaande verslag staat ons verenigingsgebouw centraal. Daartoe heb ik zoveel mogelijk informatie verzameld bij diverse personen en diensten. Niet alles heb ik boven water kunnen krijgen. Zo blijven er twee vragen liggen nl:

1. Op grond van welke criteria is ons gebouw op 16 maart 1966 opgenomen in het Rijksmonumentenregister.
In het dossier "Haven 7 Breda", in te zien in de bibliotheek van de Rijksdienst voor het Erfgoed in Amersfoort, zijn geen documenten aanwezig die daar duidelijkheid in verschaffen.
2. Wat betekent de omschrijving in het Rijksmonumentenregister: *"Pand achter een gevel en onder één dak met Haven 8"*.
Heeft dat alleen betrekking op de ingang, want die is gesitueerd onder Haven 8, of heeft het ook betrekking op het achterliggende pand, geadresseerd Haven 7?

Beide vragen liggen nog ter beantwoording bij het kadaster en Cultureel Erfgoed voorheen Monumentenzorg. De toezegging is gedaan dat er in de archieven een nader onderzoek wordt verricht.

Rest nog een opsomming van de personen en de bronnen die ik heb geraadpleegd:

Harry Gerritsen:	Geschiedenis Haven 7 in "Goeie Berichten" van BM.
Jan Willemsen:	Voormalig secretaris BM. Geschiedenis Haven 7
Gerard Otten:	"De straten van Breda".
Wim Hupperetz:	"Het geheugen van een straat". (Visserstraat Breda)
Hans de Kievith:	Medewerker afdeling archeologie gemeente Breda.
Rob Tebbe:	Directeur Stadsherstel Breda.
Dré van Boxsel:	Voormalig beheerder Haven 7.
Jaap Belt:	Huidige beheerder Haven 7.
Hans Talboom:	BM-Archief.
Dolf Piederiet:	Privébibliotheek.
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, voorheen Monumentenzorg.	
Gemeente Breda:	Afdeling Erfgoed.

Geschiedenisvanonsverenigingsgebouwhavenzeven/05102020/ChrisKnook/versie2